

Szlazsánszky Ferenc
2008. 06. 20. HETEK

A per árnyai **Még itt van a múlt**

A magyar történelemben, akárcsak más népek történelmében, sok véres leszámolásra került sor. Olyanra azonban 1958 júniusáig nem volt példa, amit Kádár János és elvtársai tettek: saját barátaikat végeztették ki könyörtelenül és törvénytelenül, ráadásul olyan cselekményekért, melyeket velük együtt közösen határoztak el és hajtottak végre.

1956 november 4-én Nagy Imre miniszterelnök rádióbeszédben tájékoztatta a közvéleményt a szovjet támadásról. Legközelebbi elvbarátaival a jugoszláv követségre menekült, és politikai menedékjogot kért. November 22-én a magyar kormány bántatlansági ígéretében bízva Nagy és társai lemondtak a menedékjogról, és elhagyták a jugoszláv követséget. A szovjet csapatok azonnal őrizetbe vették őket. Másnap Nagyot és társait Romániába deportálták, ahol fogva tartották őket.

1957 márciusában Kádár János Moszkvában az SZKP vezetőivel megállapodott Nagy bíróság elé állításáról. 1957. augusztus 26-án Biszku Béla belügyminiszter Moszkvában Andropovval, az SZKP KB osztályvezetőjével és más szovjet vezetőkkel egyeztetette a Nagy Imre-per vádiratát és az ítéleteket.

A per első tárgyalását 1958. február 6-án tartották, de ezt félbeszakították, mert a vádlottak nem ismerték el bűnösségüket. A második tárgyalás június 9-én kezdődött.

A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróság Népbírószági Tanácsa eredetileg tíz személy ellen indított büntetőeljárást. Mivel **Losonczy Géza** vádlott a vizsgálati fogságban „kényszertáplálás következtében” 1957. december 21-én meghalt, kilenc személy ügyében mondták ki az ítéletet. Ám a kilenc közül is kiemelték

Szilágyi József

et, Nagy Imre titkárságvezetőjét, – mert „kezelhetetlenül viselkedett” – így az ő perét áprilisban folytatták le.

1958. április 16-án pere első perceiben Szilágyi kijelentette, nyilvános tárgyalást kér, mert csak így látja biztosíthatónak a pártatlan ítélethozatalt:

„A vád indítványával ellentétben én nyilvános tárgyalás megtartását kérem. Indokom a következő: a jelenleg hatalmon lévő kormány politikai ellenfeleként kerültem a vádlottak padjára. Az e csoportban bíróság elé állítottak közül öt, már tudniillik, akik a múltkor velem együtt voltak, Nagy Imre, Donáth, Jánosi, Vásárhelyi és én, rajtunk kívül pedig még négy vádlottal kapcsolatban a kormány megengedhetetlen eszközöket vett igénybe. Saját maga által kötött nemzetközi egyezményben vállalt kötelezettségét, azt tudniillik, hogy a jugoszláv követségről sértetlenül hazaszállíttat bennünket lakásainkra, súlyosan megsértve, családtagjainkkal együtt Romániába deportáltatott bennünket. Feleségeinket, egytől tizenegy éves korú gyermekeinket immár 17. hónapja deportációban tartja. Ez az alkotmány és a fennálló törvények példátlanul súlyos megsértése.”

Kádárt, Münnichet és Aprót a vádlottak padjára!

Szilágyi következő érve a nyilvános tárgyalás mellett az volt, hogy a Kádár-kormány annak ellenére tartóztatta le őket, hogy korábban megígérte: az 1956. november 4-e előtti cselekményeikért semmiféle eljárást nem indít ellenük.

Vida Ferencről, a népbíróság elnökéről leperegtek Szilágyi érvei, és szinte gondolkodási idő nélkül elrendelte a zárt tárgyalást, illetve a közlési tilalmat: „Tehát ami itt történik, azt közölni se szabad senkivel” – mondta az elnök unott hangon, ám mégis előrelátón, mert mintha tudta volna, hogy Szilágyi hamarosan kényes kérdéseket fog felvetni. A per negyedik órájában ugyanis ezt mondta a vádlott: „Ezekben az eseményekben velünk együtt, velünk teljesen egyetértve, ellenkezésüket soha semmilyen formában ki nem nyilvánítva részt vettek még más emberek is, elsősorban Kádár János, Münnich Ferenc és Apró Antal”

Vida itt félbeszakította Szilágyit, és jogi okfejtésbe kezdett arról, hogy a vádemelés nem a bíróság, hanem az ügyészség feladata, és ez így működik a kapitalista országokban is. A jogász végzettségű Szilágyi azonban nem hagyta ennyiben a kérdést: „Én úgy tudom az én jogi tanulmányaimból, hogy bizonyos cselekményeket közösen elkövető embereket () felelősségre kell vonni, és nem a hatalmi helyzet dönti el azt, hogy egyesek ezek közül vádlottakként, mások ezek közül bírakként szerepeljenek.” (Szilágyi a „bírák” kifejezést itt nem a bíróságra, hanem Kádárékra értette.)

Az elnök ekkor kijött a sodrából, és az asztalt csapkodva adta Szilágyi értésére, hogy semmi

köze ahhoz, ki ellen miért, és ki ellen miért nem emeltek vádat. Másnap Szilágyi ismét felvetette Münnich Ferenc szerepét, ám Vida Ferenc ingerülten kioktatta: „Kérem, értse már meg, Münnich Ferenc és Kádár János a Magyar Szocialista Munkáspárt grémiuma előtt, a magyar törvényhozás előtt, a magyar nép előtt beszámolt arról, hogy mit tettek és mit nem tettek. A magyar törvényhozás, a magyar párt és a magyar nép helyeselte azt, amit tettek. Itt nem Kádár János és nem Münnich Ferenc bűnügyét tárgyaljuk, hanem az Ön bűnügyét.”

„Bűnperemben csak a vád bizonyítékait vizsgálták”

Szilágyi április 18-án, biztos halála tudatában is bátran, szinte művészi stílusban adta elő az utolsó szó jogán elmondható gondolatait. Megtörtségnek még a szikrája sem érezhető hangjából: „Igazam tudatában nyugodtan és bátran nézek ez elé az ítélet elé. Sokszor idéztem itt Petőfit, () Olaszország című gyönyörű versének a záró szakasza a következő: „Eljő, eljő az a nagy szép idő, Amely felé reményim szállanak, Mint ősszel a derültebb ég alá Hosszú sorban a vándormadarak; A zsarnokság ki fog pusztulni, és Megint virító lesz a föld színe – A te dicső szent katonáid ők, Segítsd őket, szabadság istene!”

Szilágyi Józsefet 1958. április 24-én kivégezték.

Nagy Imre és hét vádlott társának pere 1958. június 9-én folytatódott.

A hangfelvételekből kitűnik, hogy az első napokban Nagy Imre még vitába szállt a tanúkkal, az ügyésszel, ám hamar megelégedte a színjátékot. A vádbeszéd után, tudva, hogy az ügyész halálos ítélet kiszabását kérte rá, a következőket mondta:

„Bűnperemben sajnálatosan elmaradt a bizonyítás kiegészítés, és csak a vád tagjait hallgatták meg, a vád bizonyítékait vizsgálták. () Az ügyész úr vádbeszédében reám a legsúlyosabb, tehát a halálbüntetés kiszabását javasolta. Többek között azzal indokolta, hogy a nemzet nem tud elfogadni olyan ítéletet, amely könyörületes lenne. Sorsomat tehát a nemzet kezébe teszem. Védőm felszólalása után, az utolsó szó jogával elhangzott megjegyzéseimen túl nem kívánok élni, védelmemre semmit felhozni nem kívánok, várom a tisztelt Népbírószági Tanács igazságos ítéletét.”

Nagy Imre hihetetlen eleganciával érzékeltette, hogy koncepció per áldozata – „bűnperemben csak a vád bizonyítékait vizsgálták” –, mégis „igazságos” ítéletről beszélt. Hogy szavai mögött maró gúny vagy kommunista önfegyelem húzódik-e meg – az nem hallható ki a korabeli felvételből.

Vádlott társait hallgatva viszont úgy tűnik, mindegyikük megtört a per során.

„Helytelen álláspontot foglaltam el”

Donáth Ferenc 1956-ban a Nagy Imre körüli reformerek közé tartozott. 1956. október 30-án az MSZMP újonnan megalakult ideiglenes intéző bizottságának tagja lett. 1956. október végén és november elején Nagy Imre titkárságának munkatársa volt. November 4-én ő is a budapesti jugoszláv nagykövetségre menekült, és velük együtt internálták Romániába. 1958-ban a Nagy Imre-per másodrendű vádlottjaként a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedéssel vádolták meg.

Az utolsó szó jogán azt mondta: elismeri bűnösségét és felelősségét. Ugyanakkor fontosnak tartotta kijelenteni, hogy szándékai ellenére járult hozzá annak a rendszernek a

megrendüléséhez, amelyért korábban majd negyed századon keresztül a munkásmozgalomban harcolt.

„Annak a sovinszta és nacionalista uszításnak a hatása alá kerültem, amely az ellenforradalom alatt történt, vittek odáig, hogy ezekben a kérdésekben helytelen álláspontot foglaltam el. Ezeket a nézeteket én, mint a vizsgálat során kiderült, Nagy Imre nézeteiként ismertem meg. E nézetektől kíváncsi a leghatározottabban elhatárolni, mint olyan nézetektől, amelyek már kiinduló pontjukban – nemzeti függetlenség, szabadság kérdése – a szocialista Szovjetunióval szemben vetette fel.”

Donáth Ferencet 12 évi börtönbüntetésre ítélték. Két év múlva, 1960 áprilisában egyéni kegyelemmel szabadult.

Maléter Pál ezredes 1956. október 25-én tankokkal és az azokat kísérő tiszti iskolásokkal a Kilián laktanyába küldték, hogy „rendet tegyen”. Érkezésekor Maléter tűzharcba keveredett a felkelőkkel, de napokkal később átállt az oldalukra. November 1-jén Nagy Imre kinevezte helyettes honvédelmi miniszternek, majd honvédelmi miniszternek. A Kilián laktanya hamar az ellenállás szimbolikus központjává vált, Maléter pedig a forradalom hőseként gyorsan nagy népszerűségere tett szert. Bár a tisztek megpróbálták lebeszélni, Maléter november 3-án a magyar tárgyalóküldöttség tagjaként – mivel jól beszélt oroszul – a tököli szovjet főparancsnokságra ment, ahol nyomban letartóztatták. Január végéig szovjet fogságban volt, akkor átadták a magyar belügyi szerveknek.

A tárgyalás során Maléter az utolsó szó jogán a következőket mondta: „Egészen a tárgyalás megkezdéséig és a tanúvallomások megkezdéséig abban a hiszemben voltam, hogy az, amit én tettem, helyes volt. Nem hittem a dokumentációs anyagnak, mert azt hittem, hogy az csalás.

(□) Tegnap azonban itt volt egy elvtárs, Szántó Zoltán, s az ő vallomásából megláttam, hogy azoknak van igazuk, akik másfél éven keresztül azt mondták nekem, hogy Magyarországon igenis ellenforradalom volt. (□) De a kémkedés és a zendülés büntetését továbbra sem ismerem el. Nem követtem el, de a népi demokrácia megdöntésére irányuló szervezkedés támogatását azt elkövettem, ha akaratlanul is. Szocialista bíróság előtt állok, szigorú ítéletüket kérem”.

A népbíróság halálra ítélte Maléter Pált, és az ítéletet követő 16 órán belül, 1958. június 16-án Nagy Imrével és Gimes Miklós újságíróval együtt kivégezték.

Ma is élő özvegye, Gyenes Judith ott volt a Centrális Galériában a per hanganyagának lejátszásakor. „Egy önkínzás végighallgatni a felvételt, de ha az ember átélte az exhumálást, akkor ezt is át kell élni. Megrendítő volt, hiszen ötvenegy esztendeje nem hallottam a férjem hangját” – mondta az özvegy az MTI-nek.

„A tárgyalás előtt tarkón lőttek volna”

Kopácsi Sándor 1956-ban Budapest rendőrfőkapitánya, majd a forradalmi Nemzetőrség helyettes főparancsnoka volt. November 9-től négy napot a Szovjetunió nagykövetségének börtönné alakított alagsorában töltött más foglyokkal együtt. A kínzások során csuklójába fúródott szögek nyomát élete végéig viselte. A Fő utcai börtönben szem- és fültanúja volt Losonczy Géza tragédiájának, aki a börtönben éhségstrájkba kezdett, majd tisztázatlan körülmények között meghalt.

A Nagy Imre-per során Kádár, aki november 2-ig Nagy Imrével egyetértően nyilatkozott, azt kívánta bizonyítani, hogy a Maléter vezetése alatt álló hadsereg és Kopácsi Sándor rendőrségének árulása kényszerítette erre. Ez egyébként Nagy Imrének is alkalmat adott volna az utólagos elhatárolódásra, amit azonban ő nem tett meg.

Kopácsi az utolsó szó jogán a következőket mondta: „Teljesen jogosan a Magyar Népköztársaság bírósága előtt állok ilyen súlyos bűncselekménnyel terheltén, olyan múlt után, amelyet gyermekkoromtól fogva folytattam. Én letartóztatásom után nem láttam még elég világosan ezeket a kérdéseket. Nem sokkal utána szóban közöltek egy párthatározatot, hogyan értékeli a párt az eseményeket, én azt mondtam akkor: ha a párt így értékeli, akkor így van. ()”

A hatodrendű vádlottat végül börtönbüntetésre ítélték, 1963-ban szabadult.

Azt, hogy nem ítélték halálra, Kopácsi Sándor egyik utolsó, 2000-ben adott interjújában annak tulajdonította, hogy nem beszélt arról: Münnich Ferenc belügyminiszter írta alá a Forradalmi Nemzetőrségnek fegyvereket kiutaló parancsot. „Megkérdezték, miért nem mondtam ezt előbb. Azért, feleltem, mert a tárgyalás előtt tarkón lőttek volna, és befejezettnek tekintik az ügyet”.

„Kommunista olyan dolgokat, mint amilyeneket én tettem, nem tesz”

Vásárhelyi Miklós Nagy Imre legszűkebb politikai köréhez tartozott, a pártellenzék egyik legaktívabb irányítója volt. 1955 áprilisában Nagy Imrével együtt őt is leváltották. Szigorú pártmegrovásban részesült, mert májusban a Lapkiadó Vállalat párttaggyűlésén Gimes Miklóssal követelték a magyar–jugoszláv viszony tisztázását és a Rajk-per felülvizsgálatát. 1955 decemberében kizárták a pártból. 1956. november 1-jén a kormány sajtófőnökévé nevezték ki. No-vember 23-án, az addig a jugoszláv követségen tartózkodó Nagy Imre-csoporttal Romániába deportálták.

A per kezdetén még tagadta bűnösségét, ám a júniusi folytatásra ő is teljesen megtört. Az utolsó szó jogán a következőket mondta: „() Október 25-től kezdve () gyötrően kínozott az a kérdés, hogy, hogy jutottam én idáig, hogy jutottam én egy frontra a népi demokratikus rendszer ellenségeivel, a szocializmus ellenségeivel. () A magam útján járva a párttal szemben a párt nélkül (), logikus, világos, hogy ilyen körülmények között csak a bűn útjára kerülhettem. () Tudom, eljátszottam azt a jogomat, hogy magamat kommunistának nevezsem, mert kommunista olyan dolgokat, mint amilyeneket én tettem, nem tesz. Mégis engedjék meg azt legalább, hogy azt mondjam, mindent meg fogok tenni, hogy életem további során ismét kiérdemeljem a pártnak és a népnek a bizalmát.”

A Legfelsőbb Bíróság öt év börtönbüntetésre ítélte. Két év múlva, 1960 áprilisában amnesztiával szabadult. 1989-ben Nagy Imre újratemetése előtt felmerült az ötlet, hogy a televízióban műsorra tűzik a perről készült, de Kádárék által be nem mutatott propagandafilmet. A hatalom birtokosai azt remélhették, ezzel lejáráthatják a forradalom egykori vezetőit, mindenekelőtt a demokratikus ellenzék és az SZDSZ megszervezésében kulcsszerepet vállaló Vásárhelyi Miklóst. Vásárhelyinek – a Történelmi Igazságtétel Bizottság elnökeként – végül sikerült megakadályoznia a film bemutatását.

„Kegyelmet nem kérek”

Az első rendű vádlott, **Nagy Imre** a második utolsó szó jogán sem hunyászkodott meg. Annak tudatában sem, hogy a Népbíróság halálra ítélte. Hanghordozása tárgyilagos maradt, leginkább úgy hatott, mint amikor egy tanár beszél diákjaihoz. Az ítéletet igazságtalannak, az indoklást megalapozatlannak nevezte. „Bár tudom azt, hogy fellebbezésnek helye nincs, elfogadni nem tudom. Egyetlen igazam ebben a helyzetemben az a meggyőződésem, hogy előbb vagy utóbb a magyar munkásosztály majd felment azok alól a súlyos vádak alól, amelynek súlyát, nem

merjük elviselni, amelynek következményeit nekem kell vállalnom, de nekem, nekem vállalnom kell. Úgy érzem, súlyos tévedés, bírósági tévedés áldozata vagyok. Kegyelmet nem kérek.” Az ítélet azonnal jogerőre emelkedett. Az áldozatokat elvezették, a halálra ítélt három rabot a Kozma utcai börtönbe szállították, hogy ott várják be a kegyelmi tanács határozatát. Az esti órákban a Vida vezette népbírószági tanács önmagát kegyelmi tanácsná nyilvánította, és a kegyelmi kérvényeket egyhangúlag elutasította. A határozatot este 11 óra tájban hirdették ki a Kozma utcai börtönbe hurcolt áldozatoknak, egyidejűleg közölték, hogy kivégzésükre másnap hajnalban kerül sor.

Mécs Imre, aki maga is ott volt a siralomházban, úgy emlékezett vissza erre a pillanatra, hogy aznap elmaradt az ébresztő, és csak annyit lehetett észlelni, hogy idegesek az őrk. „Majd minden elcsöndesedett, még smasszer csizmák sem nyikorogtak. Félelmetes csend volt”.

Kádár és társai: egy kommunista maffia

A történészek szerint Kádár Jánosék többször „nekiugrottak” a Nagy Imre-pernek, ám csak negyedszerre sikerült lezárni. Az biztos, hogy a pert legalább egyszer leállították Moszkvából, mert Hruscsovék éppen mosolyoffenzívát indítottak a szabad világ felé, az enyhülés politikájába viszont nem illett bele egy koncepció per. Kádárék másfél évig „dolgoztak” azon, hogy meggyilkoltathassák egykori elvtársaikat, barátaikat.

A Központi Bizottság egyik ülésén a perrel kapcsolatban maga Kádár fogalmazta meg aggályait: „Mit tudunk most csinálni? I. Elhalasztjuk, II. Befejezzük, de befolyásoljuk a peres eljárást, hogy olyan határozatot hozzanak, ami nem élezné a nemzetközi helyzetet. Ez a variáció azonban nagyon rossz lenne”. Ezért azt javasolta, hogy a Központi Bizottság járuljon hozzá a per befejezésének elhalasztásához.

Kádár semmiképpen nem akart enyhe ítéletet Nagy Imrének és vádlott társainak, és azt sem akarta, hogy megússzák a pert, vagy akár kimenekülhessenek az országból.

1958 májusában a Politikai Bizottság ülésén úgy határoztak, hogy a Nagy Imre-csoport tárgyalásának szabad folyást kell engedni, ennek előfeltételeit kormányvonalon Münnich Ferenc és Biszku Béla, míg pártvonalon Kádár és Marosán György biztosítja. (A jegyzőkönyvön Kádár saját kezűleg tette olvashatatlanná Nagy Imre nevét, így azon X-csoport szerepel.)

A történészek szerint az ítéletek vélhetően egy leányfalusi párttüdülőben folytatott „kötetlen” PB ülésen születtek. Moszkvát Biszku Béla tájékoztathatta, így 1958. június 16-án megtörténhettek a kivégzések.

Abban az időben a PB tagjai voltak Apró Antal, Biszku Béla, Fehér Lajos, Fock Jenő, Kádár János, Kállai Gyula, Kiss Károly, Marosán György, Münnich Ferenc, Rónai Sándor, Somogyi Miklós. A per idején Dobi István volt az Elnöki Tanács elnöke, ő nevezte ki 1956. november 7-én Kádár Jánost miniszterelnöknek.

1958. június 17-én Apró Antal jelentette be a parlamentben Nagy Imre és három társa kivégzését. Apró többek között ezt mondta: „Az ország politikai és gazdasági konszolidációja bizonyítja azt is, hogy helyesen járt el a Magyar Népköztársaság akkor, amikor a megtévedtekkel szembeni megbocsátás mellett kérlelhetetlenséget tanúsított az ellenforradalmi felkelés főbűnösseivel szemben. A Legfelsőbb Bíróság Népbírószági Tanácsának Nagy Imre és társai ügyében hozott ítélete szigorú és igazságos volt. E per lefolyásával a magyar nép leszámolt azokkal a bűnösökkel, akik a nép nyakára zúdították az 1956. évi ellenforradalmi felkelést.

Mostanában nyugaton nem kevesen lármáznak azért, mert a magyar nép leszámolt az ellenforradalom bűnöseivel. Magyarországon véglegesen eldőlt az a harc, amelyet a munkásosztály, a szocializmusért küzdő erők fél évszázada folytatnak. A magyar nép felszabadult, új útra, a szocializmus útjára lépett. Nem kívánja vissza a régi rendet, s mindenkivel szemben, minden külső vagy belső ellenséggel szemben megvédi a népi hatalmat, a szocializmus vívmányait. (Nagy taps.)"

